

מי מצא את מי

אתה הוא ה' האלהים אשר בחרת באברהם והוצאתו מאור כשדים ושמת שמו אברהם: ומצאת את לבבו נאמן לפניך וכרות עמו הברית לתת את ארץ הכנעני החתי האמרי והפרזי והיבوسی והגרגשי לתת לזרעו ותקם את דבריך כי צדיק אתה: (נחמיה ט ז-ח).¹

בראשית רבה פרשה לט סימנים א-ב – בעל הבירה וצלוחית האפרסמון

"ויאמר ה' אל אברהם לך לך מארצך וגוי", ר' יצחק פתח: "שמעתי בת וראי נהטי אונגד ושכחי עמך ובית אביך" (תהלים מה יא).² אמר רבי יצחק: משל לאחד שהיה עובר ממקום למקום, וראה בירה אחת דולקת.³ אמר: תאמר שהבירה זו בלא מנהיג? הציץ עליו בעל הבירה, אמר לו: אני הוא בעל הבירה. כך, לפי שהיה אבינו אברהם אומר: תאמר שהעולם הזה בלא מנהיג? הציץ עליו הקב"ה ואמר לו: אני הוא בעל העולם. "וינתאו המלך פגז" (שם יב) – ליפותך בעולם, "כי הוא אדנך והשתחוי לו" – "ויאמר ה' אל אברהם לך לך".⁴ רבי ברכיה פתח: "לריח שמניך טובים שמן תורק שמך" (שיר השירים א ג). אמר רבי ברכיה: למה היה אברהם אבינו דומה? לצלוחית של אפופלסמון⁵ מוקפת צמיד פתיל ומונחת בזווית ולא היה ריחה נודף. כיון שהיתה מיטלטלת היה ריחה נודף. כך אמר הקב"ה לאברהם אבינו: טלטל עצמך ממקום למקום ושמך מתגדל בעולם.⁶

רמב"ם הלכות עבודת כוכבים פרק א הלכה ג – השיג האמת מתבונתו וקורא בשם ה'

כיון שנגמל איתן זה התחיל לשוטט בדעתו והוא קטן והתחיל לחשוב ביום ובלילה והיה תמיה היאך אפשר שיהיה הגלגל הזה נוהג תמיד ולא יהיה לו מנהיג ומי יסבב אותו, כי אי אפשר שיסבב את עצמו. ולא היה לו מלמד ולא מודיע דבר, אלא מושקע באור כשדים בין עובדי כוכבים הטפשים ואביו ואמו וכל העם עובדי כוכבים והוא עובד עמהם.⁷ ולבו משוטט ומבין עד שהשיג דרך האמת והבין קו הצדק מתבונתו הנכונה. וידע שיש שם אלוה אחד והוא מנהיג הגלגל והוא ברא הכל ואין בכל הנמצא אלוה חוץ ממנו ...

¹ אנחנו אומרים פסוקים אלה יום יום בתפילת הבוקר ואולי איננו שמים לב שיש כאן שני פסוקים ויש לעצור בין "ושמת שמו אברהם" ובין "ומצאת את לבבו נאמן לפניך". באופן שאנו עוצרים ומשנים את הנעימה, אנחנו אומרים פסוק וחצי ומשנים את המשמעות של "ומצאת את לבבו נאמן לפניך". אנחנו מחברים מציאה זו לבחירתו של אברהם עוד באור כשדים וליציאתו ממנה, בעוד שבחלוקה לפסוקים מציאת לבבו הנאמן של אברהם אירעה בדרך או אפילו בהגעה לארץ והתהלכות בה ולפיכך זכה לברית הארץ והזרע כפי שממשיך הפסוק השני. אבל כך נוהגים בעלי התפילה וסיבותיהם או מסורתם עמהם, ויש לחקור ולבדוק אם יש דוגמאות נוספות דומות של שיבוש מבנה הפסוקים (ראו "וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל על פי ה' ביד משה" שהוא חיבור של שני פסוקים רחוקים מאד זה מזה). בין כך ובין כך, הקב"ה מצא את אברהם, נכון יותר את לבבו של אברהם ואנו נבקש להראות שהייתה כאן מציאה ובחירה הדדיים. אלו מציאות שלו ואלו מציאות שלו, זו כולה של הקב"ה וזו כולה של אברהם ו"יחלוקו" בלי לחלק, רק לחלוק בין אדם לקב"ה.

² פרק מה בתהלים מדבר בשבח המלך הישר והצדיק. אבל במדרשים רבים הוא נדרש על אברהם אבינו. ראו שם הפסוק: "אֶהְבֶּתְּ צֶדֶק וְתִשְׁנֶא רָשָׁע עַל כֵּן מִשְׁחָךְ אֱלֹהִים אֶלְהִיךָ שָׁמֶן שְׁשׂוֹן מִחֲבִירֶיךָ" שנדרש על עמידת אברהם להגנת אנשי סדום (בראשית רבה מט ט, בפרשת השבוע הבא). ובדורות המאוחרים דרשו פסוק זה, כידוע, על ר' שמעון בר יוחאי ולא מצאנו המקור (בזוהר, עדיין נדרש פסוק זה על אברהם).

³ הפרשנים מסבירים שבירה דולקת היא ארמון בוער, רמז לדור הפלגה ושאר דורות שקלקלו, כולל דורו של אברהם. ראו בראשית רבה סוף פרשה לח הסיפור על שבירת הפסלים וזריקת אברהם לכבשן האש, בדברינו [שבירת פסלים וניתוח מצבות](#) בפרשה זו. גם על הקשר המיוחד של אברהם עם דור הפלגה הרחבנו בדברינו [אברהם דור הפלגה](#) בפרשת נח. בין כך ובין כך, דווקא מהארמון הבוער הסיק אברהם שחייב להיות לו בעל בית – בעל הבירה. כיצד? אולי הפירוש הוא ארמון בוער ומואר, לא דווקא נשרף (ראו הערך דל"ק במילונים).

⁴ לקראת סוף הדרשה, חוזר הדרשן לפסוק בתהלים שאיתו פתח ומשם גם לפסוק בתורה שאותו הוא דורש. כך היא דרך הדרשנים שמשלבים, כמעט תמיד, פסוקים מהתורה ומהנ"ך, בעיקר מהכתובים. ואיך הכל מסתדר ביחד? המלך – הקב"ה, אהב את דבריו של אברהם שהכיר מעצמו את בעל הבירה. המלך תאב את יופיו של אברהם. ודווקא משום כך הוא אמר לו לצאת לדרך חדשה. מה הקשר? על כך הרחבנו בדברינו [לך לך מארצך](#) שהם המשך לדף זה.

⁵ הוא שמן המור. יש אומרים שהמקום בו התמחו בגידול וייצור שמן זה בארץ ישראל הוא עין גדי וזה היה הסוד שלהם.

⁶ המשכנו עוד קצת במדרש מעבר לנושא שלנו, לנושא של "לך לך" (לו הקדשנו כאמור דף מיוחד). הדרך היא נשגבה אבל גם קשה ויש לה מחיר. ראו דברי רש"י, בשם מדרש בראשית רבה (לט יא), בתחילת הפרשה, פסוק ב: "לפי שהדרך גורמת לשלושה דברים: ממעטת פריה ורביה וממעטת את הממון וממעטת את השם". "לך לך" הוא גם אחד מעשרה הניסיונות שנתנסה בהם אברהם. ראו בדברינו [עשרה ניסיונות נתנסה אברהם אבינו](#) בפרשת חיי שרה. אך מדרש זה רואה את הדברים אחרת. ואנו נמשיך להתמקד בנושא המציאה ההדדית שבין אברהם לקב"ה.

⁷ "מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו". ראו גם בראשית רבה פרשה לט סימן ח: "... לפי שהיה אבינו אברהם מתפחד ואומר תאמר שיש בידי עון שהייתי עובד עבודת כוכבים כל השנים הללו ...". לרמב"ם חשוב לציין שאברהם עצמו עבד עבודת כוכבים בצעירותו שכן דבר זה מדגיש לא רק את גדולת אברהם שהכיר את הבורא מעצמו, אלא הוא גם פתח לכל אדם לבוא ולהצטרף

ובן ארבעים שנה הכיר אברהם את בוראו.⁸ כיון שהכיר וידע, התחיל להשיב תשובות על בני אור כשדים ולערוך דין עמהם ולומר שאין זו דרך האמת שאתם הולכים בה ושיבר הצלמים והתחיל להודיע לעם שאין ראוי לעבוד אלא לאלוה העולם ולו ראוי להשתחוות ולהקריב ולנסך כדי שיכירוהו כל הברואים הבאים ... כיון שגבר עליהם בראיותיו, בקש המלך להורגו ונעשה לו נס ויצא לחרן. והתחיל לעמוד ולקרוא בקול גדול לכל העולם ולהודיעם שיש שם אלוה אחד לכל העולם ולו ראוי לעבוד. והיה מהלך וקורא ומקבץ העם מעיר לעיר ומממלכה לממלכה עד שהגיע לארץ כנען והוא קורא, שנאמר: "ויקרא שם בשם ה' אל עולם".⁹

בראשית רבה פרשה לט סימן י – המלך מחפש ומוצא את המרגלית שאיבד

רבי ברכיה בשם רבי נחמיה אמר: (משל) למלך שהיה עובר ממקום למקום ונפלה מרגלית מעל ראשו. עמד המלך והעמיד פמליא שלו שם ועשה צְבָרִים והביא מְכַבְרוֹת וְכָבַר את הראשונה ולא מצא, השני ולא מצא ובשלישית מְצָאָהּ. אמרו: מצא המלך מרגליות שלו. כך אמר הקב"ה: מה צורך היה לי לייחס שָׁם, ארפכשד, שלח, עבר, פלג, רעו, שרוג, נחור, תרח, לא בשבילך? "ומצאת את לבבו נאמן לפניך" (נחמיה ט ח).¹⁰ כך אמר הקב"ה לדוד: מה צורך היה לי לייחס פרץ חצרון רם עמינדב נחשון שלמון בועז עובד ישי, לא בשבילך? "מצאתי דוד עבדי בשמן קדשי משחתיו" (תהלים פט כא).¹¹

ספרי דברים פסקא שיג – הגיבור שהציל את המלך

"יימצאהו בארץ מדבר" - זה אברהם. משל למלך שיצא הוא וחיילותיו למדבר. הניחוהו חיילותיו במקום הצרות, במקום הגייסות, במקום הליסטים והלכו להם. נתמנה לו גיבור אחד, אמר לו: אדוני המלך, אל יכול לבך עליך ואל יהי עליך אימה של כלום. חיך שאיני מניחך, עד שתיכנס לפלטרים שלך ותישן על מטתך. כענין שנאמר: "ויאמר אליו אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים" (בראשית טו ז).¹² "ויסובבנהו" - כענין שנאמר: "ויאמר ה' אל אברם לך מארצך" (בראשית יב א).¹³

לקהילת המאמינים בני אברהם. ואברהם הוא כידוע אביהם של כל הגרים הבאים לחסות תחת כנפי השכינה (רות רבה ה ד) ולפי הרמב"ם, אולי גם אבי הבחירה החופשית.

⁸ יש דעות שונות במדרש באיזה גיל הכיר אברהם את בוראו. החל מגיל 3 וכלה בגיל 48. ראו בראשית רבה ל ח, נדרים לח ע"א ועוד. עכ"פ, הרמב"ם מבחין בין ילד, נער שמתחיל "לשוטט בדעתו" ולהבין שמהו משובש בדרך בה הולכת סביבתו הבוגרת ובין הכרה פנימית שלימה שלו בדרכו החדשה. בין אמונה ששוללת ומנתצת אמונות פסולות (תרת משמע) ובין אמונה שבונה ויוצרת דרך חדשה, ככתוב: "כי יִדְעִיתוּ לְמַעַן אֲשֶׁר יִצְוֶה אֶת בְּנֵי יִצְחָק וְאֶת בְּיָתוֹ אַחֲרָיו וְשָׁמְרוּ דְרָךְ ה' לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט" (בראשית יח ט). ראו דבריו [קיימו האבות את התורה](#) בפרשת תולדות.

⁹ כדאי לקרוא במקור את כל דבריו של הרמב"ם שם במלואם, בעצם, את כל פרק א בהלכות עבודת כוכבים, אשר משרטט את תפיסת הרמב"ם לגבי התפתחות האמונה באל אחד מול עבודת אלילים. מדורו של אנוש ועד אברהם. ראו שם. לעניינינו, קטע זה של הרמב"ם מעצים מאד את המציאה מצדו של אברהם. איתן זה מגלה את בורא עולם "בדעתו" ומצליח לסובב את גלגל האמונה חזרה לאחור לדורות הראשונים שהכירו באל אחד (ושאולי שרידים מהם השתמרו בארץ כנען אליה נשלח אברהם, בדמותם של [מלכיצדק](#), שם ועבר). כל זה בזכות הנותן לאדם דעת. מה שמאד חשוב לרמב"ם כרציונליסט וכמאמין בתבונה האנושית.

¹⁰ במדרש זה "בעל הבריה" מוצא את אברהם, וכמו ששם המציאה הסתיימה בשינוי, ב"לך לך", כך גם כאן. המלך הוא שעובר ממקום למקום. לא המרגלית. מרגע שהמלך מוצא את המרגלית, שוב אין היא יכולה לחזור לערמות הצבורים שבהם הייתה נתונה והיא הולכת עם המלך. לאן? "אל הארץ אשר אראך". ראו איך מדרש זה עובר "שינויים קלים" במדרש מאוחר יותר, רות רבה ח א: "ר' ברכיה ור' סימון: משל למלך שהיה עובר ממקום למקום ונפלה מרגלית מעל ראשו. עמד המלך וכל פמליא שלו שם. והיו עוברים ושבים אומרים מה טיבו של מלך וכל פמליא שלו כאן? ראו, אמרו: נפלה מרגלית מעל ראשו. מה עשה? צבר את העפר והביא מכבדות וכבד את הַעֲבוֹר האחד ולא מצאה. והשני ולא מצאה. והשלישי ומצאה. אמרו: מצא המלך את מרגליתו! כך הקב"ה אמר לאברהם לך לך, לך הייתי מצפה. מה צורך היה לי לייחס שם ארפכשד שלח עבר פלג נחור תרח, אלא בשבילך, ומצאת את לבבו נאמן לפניך (נחמיה ט ח)". אולי ממדרש זה יש תשובה לתמיהה בערה 1 לעיל על שיבוש הפסוקים בספר נחמיה. ראו איך נוסח רות רבה מוסיף את "לך לך" וגם את העוברים ושבים שרואים שהמלך נעצר ומחפש משהו יקר שאבד לו ולא ברור אם הם מנסים לעזור למלך או שמא עומדים מהצד (אולי בעקבות מדרש ספרי שלהלן המתאר את הגייסות שנטשו את המלך). והדברים קשורים.

¹¹ המציאה של הקב"ה את אברהם איננה חד-פעמית ונמשכת גם לדוד. ואולי לעוד אישים בולטים. ראו בראשית רבה כט ג: "אמר רבי סימון: שלש מציאות מצא הקב"ה, אברהם, דכתיב (נחמיה ט) ומצאת את לבבו נאמן לפניך, דוד, דכתיב (תהלים פט) מצאתי דוד עבדי, ישראל, דכתיב (הושע ט) כענבים במדבר מצאתי ישראל. איתבון חבירא לרבי סימון: והא כתיב ונח מצא חן! אמר להון: הוא מצא הקב"ה לא מצא. והא כתיב (ירמיה לא) מצא חן במדבר בזכות דור המדבר, ומצאת את לבבו נאמן לפניך. ועל מציאת דוד ואמר המדרש בבראשית רבה מא ד: "מצאתי דוד עבדי, היכן מצאתיו? בסדום". וזה נושא אחר.

¹² מי כאן המלך שנטשו אותו חיילותיו ומי כאן הגיבור שבא לעזרת המלך? לכאורה, המלך הוא אברהם והגיבור הוא הקב"ה שבא להצילו ולהביאו למקום מבטחים: "שאיני מניחך, עד שתיכנס לפלטרים שלך ותישן על מטתך". אך בקריאה נוספת, בפרט לאור המשך המדרש על "יבונהו" ו"יצרנהו" ששם אברהם הוא שמבונן (ומתבונן ובונה) והוא שנוצר את נפשו ונותנה לקב"ה, אפשר שאולי גם כאן המלך הוא המלך שבכל מדרש, היינו הקב"ה שכל אומות העולם נטשו אותו והלכו לעבוד אלהים אחרים. ומי הוא הגיבור שבא לעזרת המלך שחיילותיו נטשו אותו? הגיבור הוא אברהם, אשר כביכול מביא את המלך חזרה לארמון. ויש לעיין עוד בכפל המשמעות של מדרש מתוחכם זה.

¹³ הנושא כאן הוא הקב"ה, הוא שמסובב את אברהם. ואם נניח שיש רצף במדרשים, אז במדרש הקודם המלך שנטש הוא אברהם והקב"ה הוא הגיבור שמביא את המלך לארמון (לארץ ישראל).

"יבוננהו" - עד שלא בא אברהם אבינו לעולם, כביכול לא היה הקב"ה מלך אלא על השמים בלבד, שנאמר: "ה' אלהי השמים אשר לקחני מבית אבי ומארץ מולדתי" (בראשית כד ז). אבל משבא אברהם אבינו לעולם, המליכו (לקב"ה) על השמים ועל הארץ, כענין שנאמר: "ואשביעך בה' אלהי השמים ואלהי הארץ" (שם שם ג).¹⁴

"יצרנהו כאישון עינו" - אפילו בקש הקב"ה מאברהם אבינו גלגל עינו היה נותן לו. ולא גלגל עינו בלבד, אלא אף נפשו שחביבה עליו מן הכל, שנאמר: "קח נא את בנך את יחידך אשר אהבת את יצחק" (בראשית כב ב) - והלוא ידוע שהוא בנו יחידו. אלא זו נפש שנקראת יחידה שנאמר: "הצילה מחרב נפשי מיד כלב יחידתי" (תהלים כב כא).

שבת שלום

מחלקי המים

מים אחרונים: מוטיב ההדדיות של "מי מצא את מי", חוזר גם במקומות אחרים. ראו דברינו [לי ולכם היא הגאולה](#) בפרשת בא, [אנו מאמיריך ואתה מאמירנו](#) בפרשת כי תבוא, [אשר פדית גויים ואלוהי](#) בפסח ועוד. ולאברהם אבי האומה שמורה זכות הראשונים.

¹⁴ כאן שוב מתהפך הגלגל. אברהם הוא הנושא, הוא המבונן. ושוב, אם נניח שיש רצף דרשני במדרשים, אזי המלך שננטש הוא הקב"ה והגיבור המביא אותו לארמון המבטחים הוא אברהם. וכך משמע גם מהדרשה הבאה על "יצרנהו". וכאמור, יש לחקור עוד במדרש זה.